

IN MEMORIAM

ТЕОДОР МАЦЬКІВ

8 серпня 2011 р. в м.Альбукерк (Нью-Мексико, США) на дев'яносто четвертому році після тяжкої хвороби закінчився життєвий шлях знаного українського історика, доктора історичних наук, професора Теодора Мацькова.

Теодор Мацьків народився 30 травня 1918 р. у селі Струтин на Івано-Франківщині у селянській родині. Середню освіту здобув у Львові, закінчивши академічну гімназію, відому своїми патріотичними традиціями. Із грона наставників, яких завжди з великим теплом згадував учений, найбільший вплив на формування його зацікавлень історією справив викладач усесвітньої історії д-р Адріян Копистянський, колишній доцент Петербурзького університету, і о. Теофіль Горникевич, автор цікавих споминів «З Відня до Царгороду» та збірки документів із Державного австрійського архіву про події в Україні 1914–1920 рр. По закінченні гімназії Теодор прагнув продовжувати освіту, але доля склалася інакше. У 1939 р. його було мобілізовано до польської армії, він брав участь у боротьбі проти гітлерівських загарбників. Складними були воєнні дороги. Опинившись по Другій світовій війні в Німеччині, у 1945–1946 рр. він працював у головній квартирі УНРРА (Адміністрація Об'єднаних Націй для допомоги і відбудови; United Nations Relief and Rehabilitation Administration). У 1947–1950 рр. Теодор Мацьків продовжив навчання в університеті Франкфурта-на-Майні, студіюючи славістику й історію. Успішно захистивши 15 червня 1950 р. дисертацію «Українська козаччина у світлі німецької літератури в першій половині XVIII ст.» одержав ступінь д-ра філософії (*sum laude*) і зарекомендував себе як здібний історик-документаліст. Докторат одержав і в Українському вільному університеті, де науковим керівником його праці був Борис Крупницький, а рецензентом – не менш відомий український учений Олександр Оглоблин. Того ж року він виїхав до США, де вступив до Університету Сетон-Голл у Ньюарку. Пізніше вдосконалював освіту в Гарвардському (США, 1955–1956 рр.), Цюрихському (Швейцарія, 1956–1957 рр.), Оксфордському (Великобританія, 1962 р.) університетах. Викладав в Академії ім. Кушинґа та протягом року в Марія-Гільф-Колегії у Швейцарії. По поверненні до США працював у Лен-Коледж директором історичного департаменту та професором європейської історії. Викладав в Род-Айлендському університеті. У 1959 р. одержав постдокторську дослідницьку стипендію в Єльському університеті, а в 1962 р. вчений розпочав викладацьку працю в Акронському державному університеті (штат Огайо), де до 1984 р. читав курс із російської мови. У 1973 р. очолив програму советознавчих студій, а в 1984 р., після виходу на пенсію, переїхав у Гайдельберг (ФРН), де його дружина, доктор медицини Еллен Краус-Мацьків, працювала професором офтальмології в місцевому університеті (син Стефан,

стоматолог за фахом, працює у Саудівській Аравії). У Гайдельберзькому університеті доктор Теодор Мацьків викладав історію України як професор-гість (1984–1987 рр.). У 1987 р. його було запрошено з викладами з історії України до Українського наукового центру Університету Макворті у Сідней (Австралія). По поверненні до Німеччини вчений до 1993 р. працював звичайним професором східноєвропейської історії в Українському вільному університеті в Мюнхені. У цей час він продовжував брати участь у наукових конференціях. Зокрема, у травні 1997 р. у Кракові на запрошення Польської академії наук він виступив із доповіддю «Зборівський договір в англійській пресі з 1649 р.», яку було опубліковано у виданнях ПАН.

Учений був професором Акронського, Гайдельберзького та Українського вільного університетів, членом численних наукових товариств, серед яких Українська вільна академія наук у США, Наукове товариство імені Шевченка, Мічиганська академія наук (Енн-Арбор, США), Американська асоціація університетських професорів, Американська асоціація славистичних студій, Американська історична асоціація, був співробітником Українського публіцистично-наукового інституту (Чикаго). Українознавчі проблеми розкривалися Т.Мацьковим на конференціях, організованих Мічиганською академією наук. Крім того, він кілька років викладав історію України на вечірніх курсах Акронського державного університету, в якому працював. Довгі роки професор Теодор Мацьків був дійсним членом Українського історичного товариства і співробітником журналу «Український історик». Із 1965 р. вчений входив до його редколегії, а з 1985 р. відповідав за публікації з історії козацтва XVII–XVIII ст. та українсько-польських зв'язків. Крім того, від 1984 р. Теодор Мацьків очолював осередок Українського історичного товариства в Німеччині, заснований ще Наталією Полонською-Василенко 25 жовтня 1965 р.

Управа німецького осередку УІТ проводила наукові конференції як у співпраці з Українським вільним університетом, так і німецькими, австрійськими, установами інших країн – інститутом для дослідження східноєвропейської історії та німецько-американським інститутом при Гайдельберзькому університеті, інститутом для європейських регіональних дослідів при Університеті Сіген тощо. Майже на кожному форумі Теодор Мацьків виступав із доповідями. Крім того, як відомий знавець козацтва, історик брав участь у міжнародних історичних конгресах у Стокгольмі (1960 р.), Відні (1965 р.), Сан-Франциско (1975 р.), Штутгарті (1985 р.), у I Міжнародному конгресі славистів у м.Бенф (Альберта, 1970 р.), II конгресі Міжнародної асоціації українців у Львові.

Удруге відвідуючи Україну в 1992 р. Теодор Мацьків зустрічався зі студентами і викладачами університетів в Києві, Дніпропетровську та Полтаві, де його лекції про Івана Мазепу викликали значний інтерес. Він матеріально підтримав видання Севастопольського товариства «Просвіта» «Дзвін Севастополя». Збірник наукових праць, виданий на пошану 80-річчя професора Теодора Мацькова, було подаровано бібліотекам Збройних сил України. Добродійна діяльність ученого протягом довгих років заслуговує на окреме дослідження.

Викладаючи, працюючи над науковими дослідженнями, професор Т.Мацьків гідно представляв українську історичну науку за кордоном, багато уваги приділяв громадській і громадсько-науковій роботі, намагався поширювати знання з історії та культури України не лише на наукових форумах, зокрема він організував вечір української музики в Університеті Сетон-Голл, публікував науково-популярні статті у пресі, вів українознавчі передачі на радіо. Учений допомагав українським дисидентам. Так, він став організатором виступу Валентина Мороза в Акронському університеті восени 1979 р. Наступного року Т.Мацьків запрошував Леоніда Плюща виступити в Гайдельберзькому університеті.

Автор п'яти монографій та понад ста двадцяти наукових статей, він дотримувався у своїй науковій праці традицій документалізму, притаманних історичним школам Володимира Антоновича та Михайла Грушевського. Теодор Мацьків сповідував принцип *ad fontes*, що обумовило його значний внесок у розвиток українського джерелознавства й археографії. Саме цим пояснюється зацікавлення українських дослідників науковою спадщиною вченого.

Студії професора Т.Мацькова стали помітним внеском у вивчення проблем української історії. Це – історичні, історіографічні, теоретичні та джерелознавчі праці, публікації численних джерел, віднайдених ним в архівах за межами України. Найбільшу увагу дослідник приділив добі та постаті гетьманів Богдана Хмельницького й Івана Мазепи. Монографії Т.Мацькова виходили німецькою, англійською, українською мовами: «Mazepa im Lichte der Zeitgenössischen deutschen Quellen» (Мюнхен, 1963 р., друге доповнене видання побачило світ також у Мюнхені заходами Українського вільного університету в 2000 р.), «Prince Mazepa: Hetman of Ukraine in Contemporary English Publications» (Чикаго, 1967 р.), «English Reports on Mazepa, 1687–1709» (Нью-Йорк, Торонто, 1983 р.), «Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах, 1687–1709» (Мюнхен, 1988 р.; перевидано НАН України в 1995 р.) та ін. Цій темі також присвячено низку статей, які розкривають окремі аспекти діяльності гетьманів. Написані на основі західної методології, з використанням матеріалів німецьких, австрійських, французьких, англійських архівів студії дослідника у поєднанні з традиціями української історіографії сьогодні є орієнтиром для сучасних українських істориків. Особливу увагу він приділяв пошукам і введенню до наукового обігу нових, раніше невідомих джерел з історії України, які зберігаються у зарубіжних архівосховищах. Т.Мацьків самовіддано працював у цій ділянці історичної науки, яка із загальновідомих причин не могла розвиватися в УРСР. Коли ж Україна проголосила незалежність, чому вчений щиро зрадів, його новаторський науковий доробок, зіпертий на міцну джерельну основу, прислужився й дослідникам на його історичній Батьківщині, відкривши перед ними нові горизонти.

Смерть професора Теодора Мацькова стала тяжкою втратою для української історіографії. Вічна йому пам'ять!

*А.Є.Атаманенко (Острозь),
Ю.А.Мицик (Київ)*